

MUHAMMED İHSAN
OĞUZ VAKFI

Bu eser Muhammed İhsan Oğuz Vakfı'nın
Katkılarıyla Hazırlanmıştır.

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1490

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 913

Kitap Adı: Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Fıkhî Açından Muhammed İhsan Oğuz

Book Title (English): Muhammed Ihsan Oğuz from the Fiqh Perspective of View during the Transition Period from the Ottoman Empire to the Republic

ISBN: 978-625-6123-67-0

DOI: | doi.org/10.70458/fcr.9786256123670

Editor | Editor: Kaşif Hamdi OKUR | orcid.org/0000-0002-3705-3849

Kurum | Hitit Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01x8m3269

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Edited Book

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 235

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRLB | İslam hukuku / Fıkıh | Islamic law / Fiqh

BISAC: REL105000 | İslam / Hukuk | Religion / Islam / Law

THEMA: LBBR | İslam hukuku | Islamic law

LC: KBP144 | İslam hukuku: Fıkıh ve uygulamaları | Islamic Law: Fiqh and its applications

Atf Bilgisi | Cite as: Okur, Kaşif Hamdi (ed.). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Fıkhî Açından Muhammed İhsan Oğuz*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde
FIKHÎ AÇIDAN
MUHAMMED İHSAN OĞUZ

Editör

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR

Yazarlar

Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN
Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR
Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Ankara 2024

Editör Hakkında | About the Editor

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR

1972 yılında Samsun'da doğdu. 1990 yılında Samsun İmam-Hatip Lisesinden, 1994 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak akademik çalışmalarına başladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1997 yılında yüksek lisansını, 2003 yılında doktorasını bitirdi. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2009 yılında doçent, 2014 yılında profesör kadrosuna atandı. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmakta olup, 2015-2019 yılları arasında Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği yapmıştır. İslam Hukuku'nda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği, Güncel Konularla İlm-i Hal, Fetvada Dil ve Üslup yayınlanmış çalışmaları arasında yer almaktadır. Alanıyla alakalı çok sayıda makale, bildiri ve çevirileri bulunmaktadır.

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR

He was born in Samsun in 1972. He graduated from Samsun Imam-Hatip High School in 1990 and Ankara University Faculty of Theology in 1994. In the same year, he started his academic studies as a research assistant at Gazi University, Çorum Faculty of Theology. He completed his master's degree at Ankara University Institute of Social Sciences in 1997 and his doctorate in 2003. He was appointed as an associate professor at Hitit University Faculty of Theology in 2009 and as a professor in 2014. He currently works as a faculty member at the same university and served as a member of the Supreme Board of Religious Affairs between 2015-2019. Social Responsibility in Islamic Law: The example of Akıla, Language and Style in Fatwa and Catechism on Current Issues are among his published works. He has numerous articles, papers and translations related to issues of fiqh.

Kitap Hakkında

Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Fıkhî Açından Muhammed İhsan Oğuz

Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991), Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecini yaşamış önemli ilim, fikir ve gönül insanları arasında yer almaktadır. Muhammed İhsan Oğuz'un fıkh ilmine olan ilgisi ve bu vadideki çalışmaları nispeten tasavvuf ve kelamla ilgili çalışmalarının gölgesinde kalmıştır. Bu kitapta Muhammed İhsan Oğuz'un fıkh ilmi ile alakalı çalışmaları ve bazı fıkhî meselelerdeki kanaatleri ele alınmıştır. Elinizdeki eser konuyla ilgili boşluğun doldurulması için bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Eserde dört ilim adamı tarafından kaleme alınmış beş adet yazı yer almaktadır. İlk metin Oğuz'un entelektüel biyografisini, ikinci metin tasavvuf ve fıkh kavramlarına bakışını ele almaktadır. Üçüncü metinde Muhammed İhsan Oğuz'un içtihat ve taklit kavramlarına yaklaşımı incelenmiştir. Dördüncü metin ise onun siyasi yönetim Őekliyle ve cumhuriyet idaresiyle ilgili görüşlerini ele almaktadır. Çalışmanın son metni de Muhammed İhsan Oğuz'un bazı güncel dini meselelerle ilgili görüşlerini konu edinmiştir. Onun fıkh ilmiyle ilgili yaklaşımlarını değerlendirirken Őu sonuca varmak mümkündür: Muhammed İhsan Oğuz fıkhî meselelere yaklaşımında bir yandan kuvvetli delillere dayanan ve uygulanabilir çözümler arayışı içerisinde olurken öte yandan da teklif edilen çözümlerin Müslümanların dinî hayat ve hassasiyeti üzerinde yapacağı etkileri de gözden uzak tutmamıştır. Onun bu tavrı, tasavvuf ve fıkh geleneklerini birleştiren bir âlim tavrı olarak da örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fıkh, tasavvuf, içtihat, demokrasi, riba ve faiz

About the Book

Muhammed İhsan Oğuz from the Fiqh Perspective of View during the Transition Period from the Ottoman Empire to the Republic

Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991) is among the important scholars, and intellectuals who lived through the transition from the Ottoman Empire to the Republic. Muhammed İhsan Oğuz's interest in the science of fiqh and his studies in this field were relatively overshadowed by his studies on Sufism and kalam. In this book, Muhammed İhsan Oğuz's works related to the science of fiqh and his opinions on some fiqh issues are discussed. The book in your hand is a beginning to fill the gap on the subject. This work includes five articles written by four scholars. The first text deals with Oğuz's intellectual biography, and the second deals with his view on the concepts of Sufism and Fiqh. In the third text, Muhammed İhsan Oğuz's approach to the concepts of ijthihad and taqlid is examined. The fourth text deals with his views on both political and republican administration. The final text of the study deals with Muhammed İhsan Oğuz's views on some current religious issues. While evaluating his approaches to the science of fiqh, it is possible to reach the following conclusion: While Muhammad Ihsan Oguz sought solutions based on strong evidence and applicable to jurisprudential issues, he also did not disregard the effects of the proposed solutions on the religious life and sensitivities of Muslims. His attitude also sets an example as a scholar who combines the traditions of Sufism and Fiqh.

Keywords: Fiqh, sufism, ijthihad, democracy, usury and interest

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN ÖN SÖZÜ----- 11

OSMANLI'DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ DÖNEMİ ÂLİMİ OLARAK MUHAMMED İHSAN OĞUZ

Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ----- 21

Giriş----- 21

1. Muhammed İhsan Oğuz Kimdir? ----- 22

2. Muhammed İhsan Oğuz'un Ait Olduğu İlmî Gelenek ----- 28

3. Muhammed İhsan Oğuz'un Eserleri ve İçerikleri ----- 32

3.1. Neşredilen Eserleri ----- 32

3.2. Henüz Neşredilmeyen Eserleri----- 61

3.3. Kayıp Olan veya Farklı İsimle İsimlendirilen Eserleri74

3.4. Varlığı Tespit Edilemeyen Eserleri ----- 75

Sonuç----- 78

Kaynakça----- 79

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN ESERLERİNDE FIKIH- TASAVVUF İLİŞKİSİ VE HİKMET-İ TEŞRİ'

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN ----- 81

Giriş----- 81

1. İhsan Efendi'nin Fıkıhla İştigali ve *Vesiletü'n-Necat* Adlı
İlmihali ----- 82

2. İhsan Oğuz'un Eserlerinde Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi----- 84

3. İhsan Efendi'nin Eserlerinde Hikmet-i Teşri' ----- 92

3.1. Namazın Hikmeti ----- 92

3.2. Zekâtın Hikmeti ----- 94

3.3. Fıtır Sadakasının Hikmet-i Teşri'i ----- 95

3.4. Orucun Hikmeti ----- 95

3.5. Haccın Hikmeti----- 96

Sonuç-----	97
Kaynakça-----	98

***el-BEYÂNÜ'S-SEDÎD* ADLI ESERİ İŞIĞINDA MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN İCTİHAD VE TAKLÎD KAVRAMLARI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ**

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR -----	99
Giriş -----	99
1. İctihad Manifestosu Niteliğinde Bir Kitabın Serencamı	101
2. <i>el-Beyanü's-Sedîd</i> 'in Tahlili-----	105
Değerlendirme -----	124
Sonuç-----	127
Kaynakça-----	128

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN SİYASİ YÖNETİM ŞEKLİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR-----	129
Giriş -----	129
1. Yönetimde Adalet -----	130
2. Devlet Başkanının Vasıfları-----	131
3. Cumhuriyet-Demokrasi Korunmalı ve Geliştirilmeli-----	132
4. Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi Yönetim Şekli -----	137
5. Demokrasinin Sunduğu Özgürlük -----	140
Değerlendirme-----	142
Kaynakça-----	143

MUHAMMED İHSAN OĞUZ'UN DÖNEMİNİN GÜNCEL FIKHÎ MESELELERİNE YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR -----	145
Giriş -----	145
1. Radyodan Kur'ân Dinlemenin Hükmü -----	147

2. Zekâtla ve Ticari İşlemlerle İlgili Meseleler -----	153
3. Cuma Namazı ve Zuhr-i Ahîr Meselesi-----	160
4. Iskât-ı Salât ve Mevlid Uygulamaları -----	165
5. Musikinin Hükümü Diğer Bir İfadeyle Gınâ Meselesi -----	167
6. Sigara İçmenin Hükümü-----	170
7. Bazı Ticari İşlemler ve Faizli Muameleler-----	174
8. Ribâ ve Faiz Meselesi-----	185
Netice -----	203
Kaynakça-----	204

EK 1: İZMİRLİ İSMAİL HAKKI'NIN 5 TEMMUZ 1936 TARİHLİ MEKTUBU-----	209

EK 2: İZMİRLİ'NİN USUL-İ FIKIH DERSLERİ KİTABINDA RİBÂ MESELESİ -----	215

DİZİN-----	233

EDİTÖRÜN ÖN SÖZÜ

Hayatı boyunca takip ettiği ana gayeyi “Allah’a has kul ve Rasûlüne has ümmet olmak” düsturuyla ifade eden Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991), Osmanlı’dan Cumhuriyete intikal sürecini yaşamış önemli ilim, fikir ve gönül insanları arasında yer almaktadır. Osmanlı döneminde doğmuş, tahsilini bu dönemde ikmal etmiş, akabinde vazife hayatına atılmıştır. Başarılı hizmetlerle geçirdiği resmi görevi Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de devam eden Oğuz, emekliliğinin ardından bütün mesaisini okuma, inceleme ve eser yazma yolunda sarf etmiştir. Yazdığı eserlerde öne çıkan ihtisas alanlarının tasavvuf ve kalam olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki alana dair pek çok eseri yayınlanmış ve ehlinin takdirini kazanmıştır.

Muhammed İhsan Oğuz’un fıkıh ilmine olan ilgisi ve bu vadideki çalışmaları nispeten tasavvuf ve kelamla ilgili çalışmalarının gölgesinde kalmıştır. Bir Müslümanın uyması gereken doğru davranış formlarını inceleyen bir disiplin olarak fıkıh, her zaman Müslümanca bir yaşayışın merkezinde yer almıştır. Fıkıh dininin temel amaçlarını tespit edip bunları yorumlayarak, ilgili ilkelerin çeşitli zaman ve zeminlerde hayata nasıl geçirileceklerini uğraş edinir. Bu nedenle fıkıhta derinleşmek, Hz. Peygamber’in ifadesiyle Allah’ın özel kullarına bahşettiği bir nimettir.¹ Bir ilim yolcusu olarak Muhammed İhsan Oğuz’un da fıkıh ilmini bu konuda

---

¹ Bk. Buhârî, İlim, 10.

eser verecek kadar ihtisas sahibi bir âlim olan eniştesi Ahmed Ziyaeddin Efendi'den (1870-1914) tahsil ettiğini görüyoruz. Ahmed Ziyaeddin Efendi aynı zamanda meşhur ilim ve fikir adamı İsmail Hakkı İzmirli'nin (ö. 1946) medreseden ders arkadaşıdır.² İleriki dönemlerde İzmirli ve Oğuz arasında gerçekleşen muarefe, dostluk ve ilmî alışverişin temellerinin bu arkadaşlığa kadar dayandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Oğuz ilmî çalışmaları esnasında fıkıh, kelim ve tasavvuf alanlarından birçok konuda İzmirli ile muhabere ve istişareler yapmıştır.

Bu kitapta Muhammed İhsan Oğuz'un fıkıh ilmi ile alakalı çalışmaları ve bazı fıkhî meselelerdeki kanaatleri ele alınmıştır. Oğuz'un kelâmî ve tasavvufî yönü hakkında yayınlanmış çalışmalar bulunmakla birlikte, fıkhî yönü şimdiye kadar akademik metinlerde ele alınmamıştır. Elinizdeki eser konuyla ilgili boşluğun doldurulması için bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Eserde dört ilim adamı tarafından kaleme alınmış beş adet yazı yer almaktadır. İlk metin Doç. Dr. Mustafa Aykaç tarafından yazılmış olup "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Dönemi Âlimi Olarak Muhammed İhsan Oğuz" başlığını taşımaktadır. Aykaç yazısında Muhammed İhsan Oğuz'un biyografisini ve mensup olduğu ilmî geleneği ele almıştır. Yazı aynı zamanda eserlerinin ayrıntılı bir tasnif ve tanıtımını içermektedir. Yazıda Oğuz'un henüz yayınlanmamış eserleri hakkında da genişçe

---

² Bk. M. İhsan Oğuz, *Fakîrullah Muhammed İhsan b. Muhammed Atâul-lâh'ın Terceme-i Hâlf*, (İstanbul: Oğuz Yayınları, 2022), 20, 65-66. Ahmed Ziyaeddin Efendi ve eserleri için bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1/345.

bilgi verilmiştir. Aykaç'ın yazısı daha önce de yayınlanmış olmakla birlikte yeni yayımda bazı bilgiler ilave edilmiş, birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla Aykaç'ın yazısı, bu son haliyle Muhammed İhsan Oğuz'un biyografisi ile ilgili en sağlıklı bilgileri içeren bir referans niteliği kazanmıştır.

Eserde yer alan ikinci yazı Prof. Dr. Abdullah Kahraman tarafından kaleme alınan “Muhammed İhsan Oğuz'un Eserlerinde Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi ve Hikmet-i Teşri” başlıklı metindir. Kahraman bu yazıda başta Vesiletü'n-necât olmak üzere Oğuz'un diğer eserlerini ve mektuplarını da incelemek suretiyle, onun fıkıh ve tasavvuf arasındaki irtibata nasıl baktığını ele almaktadır. Kahraman Muhammed İhsan Oğuz'un müteşerri' yani şeriatı esas alan ve tasavvuf anlayışını şeriata dayandıran, şeriat ve tasavvuf arasında dengeli bir ilişki kuran bir mutasavvıf olduğu sonucuna varmış ve bu kanaati Oğuz'un eserlerinden verdiği referanslarla desteklemiştir. Kahraman'ın metninde Oğuz'un ibadetlerin hikmetlerine yönelik açıklamaları da ele alınarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü yazı Prof. Dr. Kaşif Hamdi Okur tarafından kaleme alınan “el-Beyânü's-Sedîd Adlı Eseri Işığında Muhammed İhsan Oğuz'un İctihad ve Taklîd Kavramları Hakkındaki Düşünceleri” başlıklı metindir. Okur yazısında Muhammed İhsan Oğuz'un henüz yayınlanmamış bir eserini ele almıştır. İlgili eser Muhammed Reşid Rıza tarafından kaleme alınan ve Ahmet Hamdi Akseki tarafından “Mezâhibin Telfiki ve İslamın Bir noktaya Cem'i” başlığıyla Türkçeye çevrilen kitaba dayanarak hazırlanmıştır. Oğuz bu kitapta

yenilik taraftarı olan *Muslih* tarafından dile getirilen düşünceleri özetleyerek yeni bir tertiple okuyucuya sunmuştur. Bu arada belirli noktalarda tasavvufî kimliğini yansıtan değerlendirmeler ve ilaveler yapmıştır. İnanç ve ibadet esaslarında nassa bağlanmanın asıl olduğu, bu sahada kimsenin ilave veya eksiltme yapamayacağı, kıyas ve istihsân gibi akıl yürütme (re'y) biçimlerinin muâmelât sahasında etkin bir şekilde kullanılması gerektiği, muâmelât sahasında yapılan hukukî düzenlemelerde de nasların maslahat düşüncesi ışığında anlaşılması gerektiği, müçtehit olamayan kişilerin (avâm) amellerinin geçerliliği için müçtehitlere tabi olmaları gerektiği, ancak bütün meselelerde aynı müçtehide veya mezhebe bağlanmanın zorunlu olmadığı, telfik uygulaması çerçevesinde birden çok mezhebin ve müçtehidin görüşünden istifade edilebileceği hususları kitabın içerdiği ana tezlerdir. Bu açıdan kitapta dile getirilen pek çok mesele ve tartışmanın günümüzde de geçerliliğini koruduğu söylenebilir. İlgili kitap dikkate alındığında Muhammed İhsan Oğuz'un ana kaynaklara sadık kalmak kaydıyla günün şartlarını dikkate alan yeni yorum ve içtihatları taraftar olduğu anlaşılmaktadır.

Dördüncü yazı Prof. Dr. Ahmet Özdemir tarafından kaleme alınmış olup “Muhammed İhsan Oğuz'un Siyasi Yönetim Şekli Hakkındaki Görüşlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi” başlığını taşımaktadır. Özdemir yazısında Oğuz'un ilgili eserlerini incelemek suretiyle onun siyasi yönetim şekli hakkındaki düşüncelerini tespit ederek değerlendirmiştir. Özdemir'in tespitine göre Muhammed İhsan Oğuz cumhuriyet ve demokrasiyi beşeriyetin ulaştığı bir terakki seviyesi

olarak kabul etmekte ve mutlaka korunup geliştirilmesini tavsiye etmektedir. Bu bakış açısının meşruiyet temellerini naslarda yer alan şura ilkesine ve Hulefâ-yı Râşidîn dönemindeki uygulamalara dayandırmaktadır. Öte yandan Oğuz İslam dünyasındaki saltanat yönetim sisteminin ilk bânîsi olan Emevi Devletindeki istişareye dayanmayan yönetim şeklini istibdat olarak tanımlamakta, halkın yönetimde söz hakkının olmadığı idareleri idealden uzak yönetimler olarak görmektedir. Özdemir, Oğuz’un demokrasi ve İslam arasında kurduğu ilişkinin istişare ve katılım unsurları esas alındığında isabetli olduğunu, ancak demokrasi bütün unsurları ile değerlendirilğinde böyle bir uygunluk iddiasının tartışmaya açık olacağını ileri sürerek çekinceli bir dil kullanmıştır. Esasen İslam ülkelerinin siyasi yapılarında köklü değişimler yaşandığı dönemi idrak eden pek çok ilim ehli, İslam’ın onayladığı yönetim şekli ile demokrasi arasında bir yakınlık kurmuştur. Bunlar arasında Özdemir’in dikkat çektiği Seyyid Bey’in (ö. 1925) yanı sıra İsmail Hakkı İzmirli, Abdülaziz Çaviş (ö. 1929) ve Muhammed İkbâl (ö. 1938) gibi ilim ve düşünce adamlarını ve daha pek çok ismi sayabiliriz. Hatta “Cumhuriyet yönetimi İslam’ın ruhuna tamamıyla uygun olmasının yanı sıra İslam dünyasında ortaya çıkmaya başlayan yeni güçler karşısında da zorunluluk haline gelmiştir”³ diyen Muhammed İkbâl’in de bu meselede Oğuz’dan çok farklı düşünmediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Oğuz’un cumhuriyet yönetiminin korunması, tekmil

---

³ Muhammed İkbâl, *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Yapılandırılması*, çev. Celal Soydan, (Ankara: Hece Yayınları, 2018), 172.

edilmesi ve geliştirilmesi gerektiğine ilişkin vurguları mevcut işleyiş şeklini “olması gereken” olarak görmediğinin, bir bakıma Özdemir’in dikkat çektiği çekincelerin farkında olduğunun göstergesi sayılabilir.

Kitabın son yazısı Prof. Dr. Kaşif Hamdi Okur tarafından kaleme alınan “Muhammed İhsan Oğuz’un Döneminin Güncel Fıkhî Meselelerine Yaklaşımı” başlıklı metindir. Bu yazı Oğuz’un araştırma notları, başta İsmail Hakkı İzmirli olmak üzere bazı ilim adamlarıyla yazışmaları, mektupları esas alınmak suretiyle hazırlanmıştır ve onun çeşitli fıkhî meseleler hakkındaki değerlendirmelerini içermektedir. Temas ettiği meseleler onun döneminde de günümüzde de aktüalitesini koruyan meselelerdir. Ele aldığı meselelerin bazıları cuma namazı, zekât, sigara içmenin ve musikinin hükmü gibi ibadetler/helal-haram alanıyla ilgili iken bazıları ise ticari hayatla alakalıdır. Onun en çok üzerinde durduğu, belki ömrünün sonuna kadar tatmin edici bir temellendirmeye ulaşmayı arzuladığı mesele ise ribâ ve faiz meselesi olmuştur. Oğuz’un bu meseleye yaklaşımının önemli ölçüde İsmail Hakkı İzmirli’nin görüşleri ışığında şekillendiği anlaşılmaktadır. İzmirli ve Oğuz, bugün ticari hayatta görülen pek çok uygulama ve banka muamelelerinin, Kur’ân’da yasaklanan ribâdan farklı bir mahiyet taşıdığını düşünmektedirler. Mukayeseye imkân vermek açısından bu yazının ekinde önce İzmirli’nin Muhammed İhsan Oğuz’a gönderdiği 5 Temmuz 1936 tarihli “Ribâyâya Ait Hükümler” başlıklı mektup, ardından da İzmirli’nin ribâ ile ilgili yaklaşımlarını yansıtan ve söz konusu mektubun da kaynağı olan *Usul-i Fıkh Dersleri* adlı eserindeki bölüm verilecektir. Oğuz’un

meseleye bakış açısı İzmirli ile uyuşmakla birlikte ömrünün son zamanlarına kadar konuyla ilgili daha kapsamlı temellendirme arayışlarını sürdürmüş, bu meseleyle ilgili ilim adamlarıyla muhaberelede bulunmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Muhammed İhsan Oğuz fikhî meselelere yaklaşımında bir yandan kuvvetli delillere istinat eden ve kabili tatbik çözümler arayışı içerisinde olurken öte yandan da teklif edilen çözümlerin Müslümanların dinî hayat ve hassasiyeti üzerinde yapacağı tesirleri de gözden uzak tutmamıştır. Onun bu tavrı, tasavvuf ve fıkıh geleneklerini birleştiren bir âlim tavrı olarak da örnek teşkil etmektedir. Oğuz'un bazı yaklaşımlarında Osmanlı döneminde yetişmiş ve cumhuriyete geçiş sürecini yaşamış bir münevverin bakış açısıyla, cumhuriyet döneminde doğmuş ve bu dönemin müesseselerinde yetişmiş bir aydının bakış açısı arasındaki farkı gözlemlemek de mümkündür.

Fıkıh literatüründe şöyle bir cümleye sık sık atıf yapıldığını görmekteyiz: “Yaşadığı dönemin insanlarını tanımayan, onların durumunu bilmeyen kişi cahildir”.⁴ Fıkıhın arka planında yer alan ana düşünceyi yansıtan bu ifadeler, çağı okumadan ve vâkıyı değerlendirmeden fıkıh yapılamayacağını açıkça ifade etmektedir. Aksi takdirde literatürdeki bilgileri hadis rivayet eder gibi tekrarlamak ve meşruluğun ölçüsünü belirli dönemlerin ürünü olan fıkıh metinlerine şekilsel bakımdan uygunlukta aramak, fikhî toplumun dışına iterek az sayıda uzmanın ihtisas alanı ve sınırlı bir kitle-

---

⁴ Örnek olarak bk. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, (Beyrut: Dârü'l-marife, 2015), 2/602; 8/38.

nin referans kaynağı olma cenderesine hapsedecektir. Bu korumacı yaklaşımın modernleşme sürecinin başından itibaren yaşanan kimlik ve değer kaybı korkusuna karşı, bir savunma mekanizması olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu savunmacı tutum bize amacını gerçekleştirme yetisini kaybetmiş şekillere sıkı sıkıya tutunup, onların bizi korumasını beklemekten başka bir sonuç önermemektedir.

Vâkıayı değerlendirerek fıkıh yapabilmek için, fıkhın da dayandığı temel ilkeleri ortaya koyan normatif disiplinlerin yeniden ele alınması şarttır. Bu disiplinler öncelikle, inanç boyutunu düzenleyen kelimeler ile eylem ve yorum boyutunu düzenleyen genel anlamda (F)ıkihtir (usul ve furû). Dini yaşayışın derûnî boyutunu düzenleyen tasavvufu da üçüncü bir sacayağı olarak bu iki disiplinin yanına ekleyebiliriz. Esasen Osmanlı'nın son döneminde bu ihtiyacın farkında olduğunu, politik metinlere yansıyan "İslamiyet'in esâsât itibarıyla asr-ı saadete ve tatbikat itibarıyla asr-ı hâzıra ircâ ve tevfiik olunmak zarureti vardır" tespitiyle bu hususun devlet politikası haline getirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Ancak savaş şartları ve beka meselesi, bu konuda mesafe alınmasına imkân vermemiştir. Cumhuriyet sonrası toplumun yaşadığı köklü değişim, aynı reçeteye duyulan ihtiyacı daha da artırmıştır. Muhammed İhsan Oğuz'un her iki dönemi de idrak etmesi hasebiyle ilgili reçeteyi tatbik ettiği, çalışmalarını kelimeler, tasavvuf ve fıkıh alanlarında yoğunlaştırmasından anlaşılmaktadır. Her üç disiplin de gözden geçirilmek suretiyle temel ilkeler asr-ı saadete dayanmalı, uygulama günün şartları ışığında şekillenmelidir. Oğuz'un tasavvuf ve kelimeler yönüne ışık tutan çalışmalar yapılmış ve

yayınlanmıştır. Elinizdeki eser onun fıkıh yönünü gündeme getirmeyi, bu alanda yapılacak olan yeni ve daha kapsamlı çalışmalara bir başlangıç noktası oluşturmayı hedeflemektedir. Bu vesile ile metin hazırlamak suretiyle esere katkı sağlayan ilim adamlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR

14 Kasım 2024 - Çorum